

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

КАЛУЖНА О. М.,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального
процесу і криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

ШЕВЧУК М. І.,

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри кримінального
процесу і криміналістики
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 343.1(477)(094.5)-047.44

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.33>

**З ВЕЛИКОЇ ХМАРИ МАЛИЙ ДОЩ (АБО ЧИ БУДЕ НОВОВВЕДЕНИЙ
ПОРЯДОК АПЕЛЯЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ УХВАЛ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ
ПРО ОБРАННЯ, ЗМІНУ АБО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ
ПІД ВАРТОЮ ЕФЕКТИВНИМ ЗАСОБОМ
ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОБВИНУВАЧЕНОГО?)**

Стаття присвячена аналізу Закону України від 02.12.2020 р. № 1027-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України стосовно оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою» [2], який набув чинності 14.01.2021 р. (далі – Закон від 02.12.2020 р. № 1027-IX).

Детальний розбір ключових змін до КПК України, внесених зазначеним Законом, привів авторок до песимістичного висновку, що його очікує серйозне випробування часом та перевіркою ЄСПЛ, а обнадійливі сподівання правничої спільноти на ефективність введених норм із правозахисного погляду можна висловити українською народною мудрістю: «З великої хмари малий дощ».

Зокрема, законодавець створив правові колізії: **1)** ч. 1 ст. 76 КПК України та п. 4 ч. 1 ст. 75 КПК України щодо можливості повторної участі судді, який в апеляційному порядку переглядав ухвали суду першої інстанції про обрання, зміну або продовження строку тримання під вартою, яка була постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті; **2)** ч. 2 ст. 422-1 КПК України з ч. 3 ст. 407, ч. 2 ст. 177, п. 1 ч. 1 ст. 178, п. 3 ч. 1 ст. 184, п. 1 ч. 1 ст. 194, п. 1, 4 ч. 2 ст. 196, ч. 1 ст. 422 КПК України щодо обсягу апеляційного перегляду та реальних можливостей апеляційного суду перевірити законність та обґрунтованість зазначених ухвал суду першої інстанції. Крім цього, норма ч. 2 ст. 422-1 КПК України має підстави стати предметом конституційного контролю та бути визнаною неконституційною як суперечлива Конституції та як неефективний засіб захисту права на свободу і особисту недоторканність. Залишення ж законодавцем поза увагою врегулювання окремого апеляційного оскарження на стадії судового провадження

ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків домашнього арешту свідчить, що він не намагався повною мірою уникнути ухвалення Європейським судом із прав людини (ЄСПЛ) негативних рішень у справах проти України у зв'язку з відсутністю ефективних засобів правового захисту. Або ж для виправлення ситуації законодавцеві варто невідкладно внести відповідні корективи в зазначені норми.

Ключові слова: апеляційне оскарження ухвал суду, тримання під вартою, запобіжний захід, безсторонність суду, конфлікт інтересів судді, ефективний засіб правового захисту.

Kaluzhna O. M., Shevchuk M. I. Thunder clouds do not always give rain (or will the new procedure for the appeals review of first instance court rulings on selection, change or extension of the detention term be an effective mean of the defendant's legal protection?)

The article is devoted to the analysis of the Ukrainian Law of 02.12.2020 № 1027-IX “On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to ensure the implementation of the Constitutional Court of Ukraine decision on appealing the court decision to extend detention”, which entered into force 14.01.2021 [2].

As a result of a detailed analysis of the key changes to the CPC of Ukraine introduced by this Law, the authors came to the pessimistic conclusion that it will be seriously tested by time and by the ECtHR. Instead, the legal community hopes for the effectiveness of the introduced norms from the human rights point of view can be explained by the folk wisdom “thunder clouds do not always give rain”.

In particular, the legislator created legal conflicts: 1) Part 1 of Art. 76 and paragraph 4 part 1 of Art. 75 of the CPC of Ukraine on the possibility of re-participation of a judge, who reviewed on appeal the court of the first instance ruling on the selection, change or extension of detention term, which was rendered during the trial in the first instance court before the court decision on the merits; 2) Part 2 of Art. 422-1 with Part 3 of Art. 407, part 2 of Art. 177, item 1 part 1 of Art. 178, item 3 of part 1 of Art. 184, item 1 part 1 of Art. 194, paragraph 1, 4 part 2 of Art. 196, part 1 of Art. 422 of the CPC of Ukraine on the scope of the appellate review and the real possibilities of the appellate court to verify the legality and validity of these rulings of the first instance court. In addition, the norm of Part 2 of Art. 422-1 of the CPC of Ukraine has grounds to become the subject of constitutional control and be declared unconstitutional as an ineffective means of protecting the right to liberty and security of person.

The legislator ignored the settlement of a separate appeal at the stage of judicial review of the first instance court rulings on the selection, change, extension of home detention, which shows that it did not try to fully avoid the ECtHR negative decisions in cases against Ukraine due to the lack of effective remedies. In order to fix the situation, the legislator should immediately make appropriate legislative changes to the above-mentioned legal norms.

Key words: appealing court rulings, detention, preventive measures, impartiality of the court, conflict of interest of the judge, effective remedy.

Вступ. На забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України від 13.06.2019 р. № 4-р/2019 за конституційною скаргою Глушченка Віктора Миколайовича, відповідно до якого було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення ч. 2 ст. 392 Кримінального процесуального кодексу України щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження

строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті [5], 02.12.2020 р. Верховна Рада України прийняла Закон № 1027-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України стосовно оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою», який 14.01.2021 р. набув чинності.

Зазначеним Законом від 02.12.2020 р. № 1027-IX насамперед внесено зміни до згаданої ч. 2 ст. 392 КПК України, згідно з якими ухвали суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, постановлені під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, підлягають апеляційному оскарженню в порядку, передбаченому КПК України.

Крім цього, внесено зміни:

– у ч. 1 ст. 76 КПК України щодо можливості повторної участі у провадженні судді, який в апеляційному порядку переглядав вказані ухвали суду першої інстанції;

– у ч. 4 ст. 331 КПК України – подання апеляційної скарги на зазначені ухвали не зупиняє судовий розгляд у суді першої інстанції;

– до ст.ст. 394, 395, 400, 407, 423 КПК України, якими врегульовуються особливості, порядок і строки апеляційного оскарження вищевказаних ухвал, повернення матеріалів кримінального провадження, наслідки подання апеляційної скарги, а також повноваження суду апеляційної інстанції.

– КПК України доповнено новою статтею 422-1, яка визначає порядок перевірки ухвал суду про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, які було постановлено під час судового провадження в суді першої інстанції, до ухвалення судового рішення по суті.

Постановка завдання. Безумовно, забезпечення стороні захисту змоги оскаржити наведені вище ухвали суду першої інстанції є позитивним кроком, спрямованим на узгодження національного законодавства України з вимогами Конституції України та міжнародних стандартів. І такі кроки варто вітати. Однак загальна оцінка цих змін до КПК України має формуватися не *grima facie* (на перший погляд, поверхнево) на основі самого лише факту внесення таких до КПК України, бо це була б оцінка необачна, або й непрофесійна, популістична. Така оцінка має ґрунтуватися:

– **по-перше**, на узгодженості норм-нововведень із засадами судочинства, Конституцією та міжнародними зобов'язаннями України. Чи не утворюватимуть нововведення правових колізій? Чи немає підстав стати їм, знову ж таки, предметом конституційного контролю або спонукую для скарг у міжнародні судові установи? Чи не породжуватимуть вони нових правозастосовних проблем?

– **по-друге**, на аналізі й прогнозуванні ефективності правового регулювання норм-нововведень: чи повною мірою та реально на практиці буде досягнута правозахисна мета щодо обвинувачених, свободу яких обмежено під час судового розгляду? Або ж чи з правозахисного погляду певні зміни не виявляться *бутафорією*?

Вищенаведене і є метою і завданнями цього дослідження.

Наперед зумовимо, що Закон від 02.12.2020 р. № 1027-IX має вади щодо термінологічного апарату (запобіжний захід «у виді», а не «у вигляді»; відповідність назві ст. 76 КПК України нової редакції її ч. 1, розгляд апеляційної скарги «без участі сторін кримінального провадження» – ч. 4 ст. 422-1 КПК України, «учасникам судового провадження» замість «обвинуваченого, його захисника, законного представника, прокурора») та законодавчої техніки (щодо повідомлення учасників про дату час і місце розгляду апеляційної скарги тощо). Проте ці застереження не є критично істотними, основну увагу приділимо ключовим за важливістю положенням Закону № 1027-IX, які потребують якнайшвидшого вирішення.

Результати дослідження.**I. Щодо нової редакції ч. 1 ст. 76 КПК України**

До 14.01.2021 р. ст. 76 КПК України встановлювала безумовну заборону для професійного судді двічі брати участь в одному і тому самому кримінальному провадженні (у суді першої, апеляційної, касаційної інстанції, у перегляді справи за нововиявленими обставинами, а також у новому провадженні після скасування вироку або ухвали суду судом вищої інстанції).

Підґрунтям для такого підходу були побоювання можливого бажання судді обстоювати в подальших стадіях кримінального провадження рішення, ухвалені ним на попередніх стадіях, тобто конфлікт інтересів¹ судді. Суддя під час судового розгляду має бути «чистим» від аргументів як сторони обвинувачення, так і сторони захисту. Переконаність судді у винуватості обвинуваченого ще до початку судового розгляду (апеляційного чи касаційного перегляду рішень по суті) здатна перетворити його на «інструмент обвинувачення».

Відповідно до ч. 1 ст. 76 КПК України за Законом № 1027-ІХ від 02.12.2020 р. «суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участі у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної і касаційної інстанцій, *крім випадків перегляду ним в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, яка була постановлена під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті*».

З приводу цієї норми був негативний висновок Головного науково-експертного управління від 10.12.2019 р. та зауваження Головного юридичного управління від 28.10.2020 р. [1], з лапідарним обґрунтуванням порушення принципу недопустимості участі судді або слідчого судді повторно в судовому провадженні, в якому він вже приймав рішення, оскільки він уже сформував свою думку щодо цього питання, і навряд чи буде об'єктивним та неупередженим під час прийняття рішення.

У пояснювальній записці до законопроекту, який став Законом № 1027-ІХ від 02.12.2020 р., на жаль, не наводяться мотиви, якими керувались ініціатори законопроекту, і на них пристав законодавець щодо можливості повторної участі судді в апеляційному провадженні.

Можна лише припустити, що такими мотивами могли бути чотири міркування:

1) організаційні труднощі, пов'язані з кадровою недостатністю суддів в апеляційних судах, внаслідок чого у провадженні після апеляційного перегляду ухвал слідчих суддів, а також ухвал суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, в апеляційному суді може виявитись неможливим сформувати колегію суддів для апеляційного перегляду рішення по суті;

2) напрацьований роками судової практики алгоритм, коли заперечення на ухвали суду першої інстанції, які не підлягають самостійному оскарженню, подаються в апеляційній скарзі на судові рішення по суті (ч. 2 ст. 392 КПК України) та, відповідно, розглядаються разом з апеляційною скаргою на рішення по суті. Отже, можливо, на думку розробників та ініціаторів законопроекту, за правилом «від перестановки доданків сума не змінюється» буде збережений баланс безсторонності суду і не буде істотної відмінності та шкоди, якщо тепер відокремлений апеляційний перегляд цих двох питань – а) ухвали суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою та б) рішення по суті справи – розглядатимуться тим самим складом апеляційного суду;

¹ Детальніше про конфлікт інтересів див. на с. 11–15 наукової статті О.М. Калужної, В.Т. Нора «Колізії правового регулювання гарантій безсторонності й неупередженості органів суддівського врядування та їх практичне вирішення під час формування Верховного Суду» [3].

3) хибний висновок про те, що суд у стадії судового провадження, вирішуючи питання, пов'язані із запобіжними заходами, оцінки доказів, на яких ґрунтується обвинувачення, не здійснює (адже у стадії судового провадження стандарт доказування «обґрунтована підозра» вже є реалізованим, оскільки, якщо б у стадії досудового розслідування не було б зібрано достатньо доказів для обвинувачення особи у вчиненні інкримінованого їй кримінального правопорушення, прокурор би не направив обвинувальний акт до суду), а встановлює лише обставини, які свідчать про наявність/відсутність ризиків та про недостатність/достатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні прокурора;

4) можливо, «розв'язало руки» законодавцеві рішення ЄСПЛ у справі «Тесля проти України» від 8 вересня 2020 р., в якому ЄСПЛ не встановив порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ) з мотиву упередженості суду, що дало змогу законодавцеві керуватися міркуванням, що ЄСПЛ не вбачає у повторній участі судді в справі порушення ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, і він на цьому ґрунті змінив досі суворий і безумовний підхід до регулювання ст. 76 КПК України на передбачення винятків. За обставинами справи «Тесля проти України» у березні 2009 р. колегія з трьох суддів Верховного Суду скасувала вирок та передала справу на повторний розгляд. Наприкінці цього року було винесено новий вирок, яким І. Теслю засудили до довічного ув'язнення. Під час розгляду касаційної скарги в лютому 2011 р. Верховний Суд підтримав це рішення, а до складу суддівської колегії ВС увійшли двоє з трьох суддів, що ухвалювали рішення в 2009 р. Проте ЄСПЛ констатував відсутність порушення ч. 1 ст. 6 КЗПЛ.

Новий підхід законодавця, хоч і зумовлений дійсним браком суддів у апеляційних судах і «благими намірами» забезпечити можливість формування складу апеляційного суду для перегляду рішення по суті в апеляційному порядку, все ж є доволі дискусійним з огляду на наведене нижче.

1. Не варто перебувати в полоні уявлення, немов позиція ЄСПЛ у рішенні у справі «Тесля проти України» є його усталеною практикою. Так, у своєму рішенні у справі «Романова проти України» від 13 грудня 2007 р. ЄСПЛ констатував порушення права особи на безсторонній суд, гарантованого ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, на підставі того, що суддя, який брав участь у розгляді справи в суді першої інстанції, надалі брав участь у новому судовому розгляді цієї справи після повернення її судом апеляційної інстанції на новий розгляд. Ще одним прикладом може бути рішення ЄСПЛ у справі «Обершлік проти Австрії» від 23 травня 1991 р., згідно з яким ЄСПЛ також визнав порушення правила про безсторонність суду, оскільки під час розгляду справи апеляційним судом головуючим був той самий суддя, що розглядав справу в суді першої інстанції.

2. Викликає подив непослідовність законодавця: чому він участь судді апеляційного суду в стадії досудового розслідування в апеляційному перегляді ухвали слідчого судді про обрання, зміну, продовження строків тримання під вартою зараховує до підстав, що унеможливають його повторну участь у цій справі, а участь в апеляційному перегляді такого ж питання на стадії судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті – ні?!

3. Думка, якщо таку хтось допускав, що «від перестановки доданків сума не змінюється» і за новою редакцією ч. 1 ст. 76 КПК України апеляційний перегляд справи по суті зможе здійснювати той самий склад суду, що й переглядав ухвалу суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків тримання під вартою, оскільки досі ці питання розглядалися тим самим складом суду у єдиному (з'єднаному) апеляційному процесі, є оманною, адже тепер апеляційний перегляд цих рішень розведений у часі й апеляційному провадженню справи по суті передуватиме апеляційний перегляд ухвал суду першої інстанції щодо запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

4. Чи може бути способом забезпечення утворення в апеляційному суді складу суду для апеляційного перегляду рішення по суті формальна (механічна) об'єктивація в законі (у ч. 1 ст. 76 КПК України) можливості повторної участі судді всупереч принципу процесу

(йдеться про ч. 1 ст. 21 КПК України та ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, які гарантують право кожного на розгляд його справи безстороннім судом)? Від того, що норма, неузгоджена з принципом процесу, прописується у законі, вона правовою не стає.

5. З фактологічної сторони нюанс полягає в тому, що, розглядаючи як клопотання про обрання, зміну, продовження строків запобіжних заходів, так і апеляційні скарги про перегляд рішення щодо цих питань, суд «із засади речі» законом вимушений оцінювати не лише наявність ризиків (п. 1 ч. 1 ст. 194 КПК України), а й встановлювати, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази, обставини, які свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні обвинуваченим кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 194 КПК України).

Таким чином, на підставі аналізу положень ч. 2 ст. 177, п. 1 ч. 1 ст. 178, п. 3 ч. 1 ст. 184, п. 1 ч. 1 ст. 194, п. 1, 4 ч. 2 ст. 196 КПК України ми не можемо дійти іншого висновку, окрім того, що суд першої інстанції, розглядаючи клопотання про обрання, зміну, продовження строків запобіжного заходу у стадії судового провадження, має здійснювати оцінку наявних доказів вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення.

Так, вирішуючи питання, наприклад, про зміну запобіжного заходу на більш суворий, суд у стадії судового провадження має враховувати такі нові або нововиявлені обставини: обставини, які були підставою для зміни обвинувачення (зміни правової кваліфікації на більш суворий злочин) або висунення додаткового обвинувачення (збільшення кількості епізодів злочинної діяльності); обставини, які свідчать про те, що з'явилися нові ризики, які виправдовують необхідність зміни запобіжного заходу на більш суворий; обставини, які свідчать про недостатність застосування попередньо обраного запобіжного заходу для запобігання ризикам, передбаченим п. п. 1-5 ч. 1 ст. 177, п. 12 ч. 1 ст. 178 КПК України; обставини, які свідчать про те, що умови для обрання запобіжного заходу конкретного виду перестали існувати.

Таким чином, у стадії судового провадження може мати місце також і збільшення обсягу обвинувачення (ст. 339 КПК України), на основі чого, частіш за все, прокурор і буде ініціювати зміну запобіжного заходу на більш суворий (у вигляді тримання під вартою).

Відповідно, під час перегляду рішення суду першої інстанції про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді тримання під вартою суд апеляційної інстанції, *по-перше*, має оцінити докази на підтвердження обставин, що зумовили розширення меж висунутого обвинувачення; *по-друге*, враховуючи те, що сама по собі зміна обсягу обвинувачення не може слугувати підставою для застосування найбільш суворого запобіжного заходу, суд апеляційної інстанції також має оцінити цю обставину (збільшення обсягу обвинувачення) в сукупності з іншими обставинами, які можуть або підтвердити ймовірність настання конкретних ризиків у разі перебування особи на волі, або довести, що вона занадто неістотна, аби виправдати застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. І до цих інших обставин належать: 1) фактичні обставини вчиненого кримінального правопорушення (наприклад, форма і ступінь вини вчиненого злочину; мотив і мета вчинення злочину; об'єкт, тобто ті суспільні відносини, які порушуються злочином; характер шкоди, яка завдається об'єкту злочину; спосіб вчинення злочину; роль, яку виконувала кожна з осіб, яка підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні злочину у співучасті; ступінь здійснення злочинного наміру; причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця; наслідки вчинення злочину тощо); 2) обставини, що свідчать про належну/неналежну поведінку обвинуваченого під час здійснення кримінального провадження (наприклад, явка за викликами суду в процесі здійснення кримінального провадження чи ухилення від явки (тобто потрібно брати до уваги також і те, чи була можливість в обвинуваченого втекти раніше), спроби незаконного впливу на учасників кримінального провадження, підготовка до скоєння нового злочину тощо); 3) обставини, передбачені в п. п. 2-11 ч. 1 ст. 178 КПК України та інші обставини, які характеризують особу обвинуваченого (наприклад, служба в армії, участь в АТО, участь у ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, участь у миротворчих операціях під егідою ООН, НАТО, урядові нагороди і почесні звання, наявність зв'яз-

ків із злочинними та іншими антисуспільними елементами тощо), пом'якшують/обтяжують покарання (наприклад, визнання вини та активне сприяння розкриттю злочину, вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого, відшкодування шкоди потерпілому, надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину тощо) [6, с. 188–189].

Вирішуючи наведені вище питання під час перегляду ухвали суду першої інстанції про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, суд апеляційної інстанції, безумовно, сформує свою думку щодо доказів, на яких ґрунтується обвинувачення, і навряд чи буде об'єктивним та неупередженим у процесі апеляційної перевірки рішення суду першої інстанції, яким закінчилося кримінальне провадження, **що в будь-якому разі буде обставиною, яка викликає сумнів у неупередженості судді – п. 4 ч. 1 ст. 75 КПК України, і є підставою для його відводу.**

На підставі аналізу правових позицій ЄСПЛ та положень ч. 1 ст. 184, ч. 3 ст. 199 КПК України можна дійти висновку, що рішення слідчого судді **про продовження строків тримання під вартою** має ґрунтуватися на таких висновках: про наявність обґрунтованої підозри, обґрунтованість якої підтверджується новими, додатковими доказами, отриманими за результатами проведення процесуальних дій, із моменту прийняття попереднього рішення слідчого судді про обрання, зміну чи продовження строків тримання під вартою; про те, що ризик, який був підставою для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, зміни запобіжного заходу на тримання під вартою або продовження строків тримання під вартою, не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують подальше утримання особи під вартою; про недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні сторони обвинувачення [4, с. 181].

Згідно з доповненою Законом № 1027-IX від 02.12.2020 р. ч. 4 ст. 331 КПК України ухвала суду першої інстанції про зміну запобіжного заходу на більш м'який, ніж тримання під вартою, окремому апеляційному оскарженню не підлягає. Але цікавих деталей набуде продовження строку тримання під вартою судом першої інстанції в ситуаціях, **коли певні епізоди підозри не знайшли підтвердження доказами і, відповідно, відображення в обвинувальному акті.** Тоді суд першої інстанції в процесі вирішення питання про доцільність продовження строків тримання під вартою має перевірити, чи наявних обставин достатньо для продовження застосування попередньо обраного запобіжного заходу слідчим суддею і чи немає підстав для його зміни, а отже, знову ж таки, вникати в доказову базу. Відповідним буде й обсяг апеляційної перевірки ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою.

У випадках **«збігу» підозри та обвинувачення**, розглядаючи клопотання прокурора про продовження строків тримання під вартою, суд першої інстанції має перевірити, чи продовжують існувати та не змінились обставини, які слугували підставою для обрання та продовження строків тримання під вартою. На практиці суди першої інстанції переважно не вдаються до перевірки обставин, що обґрунтовують обвинувачення, а приймають їх як встановлені в попередніх ухвалях слідчого судді та реально аналізують лише наявність чи зміну обставин на обґрунтування ризиків. Проте такий підхід суперечить ч. 1 ст. 198 КПК України, яка встановлює імперативне положення, що «висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального провадження».

Як видно, будь-яка ситуаційність варіантів обрання, зміни та продовження строків запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою судом першої інстанції під час розгляду справи по суті (і їх апеляційного перегляду відповідно) **де-юре** вимагає від суду першої та апеляційної інстанцій перевіряти обставини, що обґрунтовують обвинувачення, хоч і **де-факто** суди першої інстанції рідко до цього вдаються.

Приведені міркування співзвучні з підходами ЄСПЛ.

На перший погляд, так, дійсно, ЄСПЛ допускає повторну участь судді у справі. На думку ЄСПЛ, винесення суддею рішень по справі автоматично не може розглядатись як обґрунтований сумнів про відсутність безсторонності, значення мають межі і характер рішень (рішення ЄСПЛ у справах «Сен-Марі проти Франції» від 16 грудня 1992 р., «Фей проти Австрії» від 24 лютого 1993 р., «Нортє проти Нідерландів» від 24 серпня 1993 р.). Наприклад, якщо участь судді у стадії досудового розслідування полягала в допиті двох свідків і не призводила до оцінки доказів, не вимагала від нього робити висновки, ЄСПЛ визнавав, що побоювання заявника, що національний суд проявив упереджене ставлення, не можуть вважатись об'єктивно обґрунтованими (рішення ЄСПЛ у справі «Булут проти Австрії» від 22 лютого 1996 р.). Не виникає питань про недостатню безсторонність суду і тоді, коли суддя вже постановляв суто формальні і процедурні рішення на інших стадіях провадження (рішення ЄСПЛ у справах «Гомес де Ліано і Ботелла проти Іспанії» від 22 липня 2008 р.). Основне значення мають питання, в якому обсязі суддя оцінював обставини справи та характер ухвалених у ній рішень (рішення ЄСПЛ у справі «Борг проти Мальти» від 12 січня 2016 р.).

Натомість сумнів в упередженості судді може виникнути, якщо в інших стадіях провадження цей же суддя висловлювався щодо вини обвинуваченого (рішення ЄСПЛ у справах «Ферантеллі і Сантанджело проти Італії» від 7 серпня 1996 р., «Шварценбергер проти Німеччини» від 10 серпня 2006 р., «Гомес де Ліано і Ботелла проти Іспанії» від 22 липня 2008 р., «Поппе проти Нідерландів» від 24 березня 2009 р.). При цьому варто звернути також увагу на те, що коли виникає питання упередженості щодо попередньої участі судді у провадженні, термін у майже два роки між попередньою та теперішньою участю в цій самій справі, на думку ЄСПЛ, сам по собі не є достатньою гарантією від необ'єктивності (рішення ЄСПЛ у справі «Девідсонс і Савінс проти Латвії» від 7 січня 2016 р.).

Отже, коли суддя, вирішуючи питання про доцільність утримання підозрюваного під вартою, надавав оцінку обґрунтованості підозри, а у стадії судового розгляду вирішував питання про винуватість особи і її покарання, це згідно з позицією ЄСПЛ є свідченням того, що суддя є переконаним у наявності «особливо високої міри ясності (визначеності) в питанні про вину», тобто рішення про взяття під варту ґрунтувалось на «очевидній» вині, тому неупередженість суду є предметом сумніву, а занепокоєння заявника з цього приводу можуть вважатись об'єктивно виправданими (рішення ЄСПЛ у справі «Гаушільд проти Данії» від 24 травня 1989 р.).

Так, наприклад, у справі «Де Куббер проти Бельгії» від 26 жовтня 1984 р. заявник стверджував про порушення принципу безсторонності з огляду на те, що один із трьох суддів, які розглядали його справу, раніше брав участь у цій справі як слідчий суддя. Держава як на виправдання посилалась на брак суддів та необхідність розглянути справу впродовж розумного строку. ЄСПЛ нагадав, що держава-учасниця Конвенції має організувати свою правову систему так, щоб забезпечити дотримання вимог ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, а безсторонність є однією з них. Оскільки її не було дотримано, ЄСПЛ визнав порушення ч. 1 ст. 6 КЗПЛ у цій справі. Схоже рішення ЄСПЛ прийняв також у справі «Бен Якуб проти Бельгії» від 27 листопада 1987 р.

У будь-якому разі, різні підходи в національних законодавствах держав-учасниць Ради Європи можуть свідчити про відповідний рівень правової культури, довіри до суду в суспільстві, добropорядності чи зловживань у судочинстві, що й відображається в різному рівні деталізації в законі гарантій безсторонності суду. Вітчизняна процедура, що покликана гарантувати неупередженість суду, передбачає правило про передачу справи на розгляд іншому суду, якщо після задоволення відводів (самовідводів) неможливо утворити склад суду для судового розгляду (п. 2 ч. 1 ст. 34 КПК України). Тобто без введення доповнення у ч. 1 ст. 76 КПК України вітчизняній процедурі не загрожували патові, невирішені ситуації неможливості утворення складу суду для апеляційного перегляду рішення по суті.

Отже, на основі практики ЄСПЛ, а також аналізу й моделювання ситуацій щодо обсягу апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну чи продов-

ження строків тримання під вартою, постановлених під час судового провадження до ухвалення судового рішення по суті, можна зробити **два висновки**: **1)** нова редакція ч. 1 ст. 76 КПК України мала б вимагати кожного разу в процесі визначення колегії для апеляційного перегляду судових рішень про суті аналізувати, чи суддя, який брав участь у попередньому перегляді ухвал про обрання, зміну чи продовження строків тримання під вартою, вникав та оцінював обставини, що обґрунтовують обвинувачення, чи обмежився вирішенням лише процедурних питань; **2)** з огляду на сам характер і обсяг апеляційного перегляду ухвал про обрання, зміну чи продовження строків тримання під вартою важко змодельювати ситуації, коли їх апеляційний перегляд не змушував би суддю апеляційного суду оцінювати докази обґрунтованості обвинувачення та, відповідно, дозволяв би йому залишатись безстороннім під час майбутнього перегляду судових рішень по суті у цьому провадженні. Таким чином, за правилом «чим більша ускладненість і діапазон деталей має вирішуване завдання, тим менша кількість фахівців може його коректно розв'язати», питання формування колегії суддів апеляційного суду для перегляду судових рішень по суті мало б стати новою правозастосовною проблемою в кримінальному судочинстві.

Таким чином, застосований законодавцем підхід у новій редакції ч. 1 ст. 76 КПК України мав би викликати, щонайменше, здивування або непорозуміння як поспішний та необачний, який на практиці обов'язково виявився би у неусвідомлених або й свідомих помилках із визначення безстороннього складу колегії для апеляційного перегляду судових рішень по суті.

Розгадка та інтрига щодо підходу українського законодавця в обговорюваному питанні захована в тому, що він не вважає необхідним апеляційному суду вникати та оцінювати вагомість наявних доказів про вчинення обвинуваченим кримінального правопорушення під час перегляду ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну або продовження строків тримання під вартою.

Таким чином, приведений аналіз, хоч і виходив зі «здорового глузду», дійсного стану речей, системи законодавства та кримінально-процесуальних гарантій, виявився аналізом *de lege ferenda* (з точки зору бажаного закону).

II. Щодо редакції ч. 2 ст. 422-1 КПК України

З точки зору *de lege lata* (чинного закону), ч. 2 ст. 422-1 КПК України **не прописує, аби апеляційному суду надавались на вивчення усі матеріали щодо розгляду питання про обрання, зміну, продовження строків тримання під вартою**, а головно йдеться про додатки до клопотання прокурора: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання (ч. 3 ст. 184, ч. 4 ст. 200 КПК України).

Так, згідно зі ч. 2 ст. 422-1 КПК України, «суддя-доповідач у разі необхідності перевірки обставин, які підтверджують наявність ризиків, що стали підставою для обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зміни іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або для продовження строку тримання під вартою, невідкладно витребує з суду першої інстанції:

ухвалу про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою;

клопотання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою або про продовження строку тримання під вартою, подане під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті» (виділення – О.К. та М.Ш.)

Як видається, наведене вище положення ч. 2 ст. 422-1 КПК України створюватиме **кілька важливих проблем права**.

По-перше, як бачимо, законодавець вважає, що під час апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків тримання під вартою, постановлених під час розгляду справи по суті, **апеляційний суд має перевіряти лише наявність формальних** посилань прокурора і суду в клопотанні та ухвалі на один або кілька ризиків, зазначених у п. 1-5 ч. 1 ст. 177 КПК України, та виклад обставин, на підставі яких прокурор,

суд дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у клопотанні та ухвалі. Проте перевіряти наявність доказів, які підтверджують ці обставини, на які посилаються прокурор і суд у своєму клопотанні та рішенні, згідно з позицією законодавця, суду апеляційної інстанції не треба! Відповідно, апеляційний суд, із засади речі, не зможе перевірити бодай наявність ризиків, що йому ставить у завдання законодавець у КПК України, оскільки оцінити їх наявність можна лише на основі доказів, які є додатками до клопотання прокурора. Іншими словами, законодавець створив таку парадигму апеляційного перегляду, коли апеляційному суду залишається «вірити на слово» описово-мотивувальній частині клопотання прокурора про наявність ризиків та, відповідно, мотивувальній частині ухвали суду першої інстанції, а перевірити їх реальне існування він позбавлений можливості.

Такий підхід законодавця:

а) не узгоджується з положеннями п. 5 ч. 1 ст. 184, п. 2 ч. 1 ст. 194, п. 2, 4 ч. 1 ст. 196, ч. 3 ст. 199, ч. 4 ст. 200 КПК України та практикою ЄСПЛ, згідно з якими висновок про наявність одного чи кількох ризиків має ґрунтуватися на аналізі обставин, які підтверджуються відповідними доказовими матеріалами, які є додатками до клопотання про обрання, зміну або продовження строків запобіжного заходу. Тобто зазначення в клопотанні сторони обвинувачення про застосування (обрання і зміну) запобіжного заходу, пов'язаного з обмеженням волі, або продовження його строків та в рішенні суду, ухваленого за результатами його розгляду, стандартного переліку ризиків без викладу обставин, на підставі яких вони (сторона обвинувачення і суд) дійшли висновку про їх наявність, та посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини, є недостатніми, оскільки такий підхід не відповідає принципу захисту від свавілля, встановленого ч. 1 ст. 5 КЗПЛ, який є невід'ємною складовою частиною законного утримання особи під вартою та під домашнім арештом.

ЄСПЛ у своїх рішеннях зазначає: «Суду необхідно враховувати, що обмеження розгляду клопотання про обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише переліком законодавчих (стандартних) підстав для його застосування без встановлення їх наявності та обґрунтованості до конкретної особи є порушенням вимог ч. 4 ст. 5 Конвенції» (рішення у справах «Штайтґіс проти Литви» від 21 березня 2002 р., «Нахманович проти Росії» від 2 березня 2006 р., «Белевицький проти Росії» від 1 березня 2007 р., «Вітрук проти України» від 16 вересня 2010 р., «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р. тощо);

б) не узгоджується з положеннями ч. 2. ст. 177, п. 1 ч. 1 ст. 178, п. 3 ч. 1 ст. 184, п. 1 ч. 1 ст. 194, п. 1, 4 ч. 2 ст. 196 КПК України, згідно з якими суд першої інстанції в кожному випадку вирішення питання, пов'язаного з застосуванням запобіжного заходу або продовження його строків, має з'ясовувати, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні обвинуваченим кримінального правопорушення; положенням ч. 3 ст. 407 КПК України, згідно з яким, постановляючи ухвалу за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвалу суду першої інстанції про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, про зміну іншого запобіжного заходу на запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також про продовження строку тримання під вартою, постановлену під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, апеляційний суд вирішує питання щодо запобіжного заходу в порядку, передбаченому главою 18 розділу II КПК України;

в) апriori закладає презумпцію, немов обвинувачення особи на стадії судового розгляду не може бути необґрунтованим, і його (обвинувачення) апеляційний суд має сприймати як даність, як аксіому, тому і перевіряти його обґрунтованість не повинен. Однак такий підхід суперечить принципу презумпції невинуватості – «особа вважається невинуватою у вчиненні, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Безумовно, ця норма ч. 2 ст. 422-1 КПК України має усі обґрунтовані підстави надалі стати предметом конституційного контролю і бути визнаною неконституційною.

Таким чином, закладена законодавцем парадигма апеляційного перегляду зазначених ухвал суду першої інстанції перетворює сам апеляційний перегляд на «процес заради самого процесу», «мистецтво заради мистецтва», робить його ілюзорним, бутафорією гарантування права обвинуваченого на законне обмеження його свободи.

Ця парадигма законодавця не відповідає ч. 3 та 4 ст. 5 КЗППЛ – «кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним», може стати предметом контролю ЄСПЛ та з огляду на ч. 5 ст. 5 КЗППЛ стати черговою підставою для програшів України в ЄСПЛ і виплати потерпілим від незаконного арешту або затримання, відшкодування.

Аналізована парадигма законодавця і в цій частині має підстави стати також предметом конституційного контролю з огляду на її ілюзорність та неефективність із правозахисної точки зору. Адже *судовий захист має бути реальним!* («права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ч. 1 ст. 55 Конституції України), «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб» (ч. 2 ст. 55 Конституції України), засадою судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи (8 ч. 2 ст. 129 Конституції України), *судовий розгляд має бути правосуддям* (ч. 1 ст. 124 Конституції України), *а не зовнішньою формальною видимістю такого.*

По-друге, посилюється враження, що законодавець знехтував і зневажливо ставиться до реальних гарантій захисту права обвинуваченого щодо обмеження його свободи під час апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків тримання під вартою і, можливо тому заклав формальну, ілюзорну парадигму їх апеляційного перегляду, формулювання ч. 2 ст. 422-1 КПК України «*у разі необхідності перевірки... суддя-доповідач витребує...*». Проблема цього формулювання не стільки і не лише в тому, що воно не відповідає принципу правової визначеності, який є невід'ємною складовою частиною принципу верховенства права, закріпленого ст. 8 Конституції України, оскільки його нечіткість створює неоднозначність його розуміння в правозастосовній діяльності і тому, знову ж таки, має шанс стати предметом конституційного контролю. Ключова проблема цього формулювання в тому, що *випадків, коли такої необхідності перевірки може не виникати, не може бути в принципі*. Обставини, які стали підставою для обрання чи зміни запобіжного заходу, в разі оскарження відповідної ухвали *обов'язково мають бути перевірені апеляційним судом*. Натомість виходить, що законодавець допускає, що апеляційний перегляд зазначених ухвал суду першої інстанції може відбутись і без витребування клопотання прокурора та ухвали суду першої інстанції. А отже, законодавець допускає, що апеляційне провадження щодо означених ухвал має бути не обов'язково справжнім апеляційним переглядом, а лише його процедурною видимістю «про людське око», який насправді для учасників процесу виявиться марною затратою часу та зусиль, «холостою опцією».

III. Щодо залишення законодавцем поза увагою врегулювання у КПК України порядку окремого апеляційного оскарження ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків домашнього арешту

Рішення суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, про зміну попередньо обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту або продовження строків домашнього арешту, ухвалені у стадії судового провадження, згідно зі ч. 2 ст. 392 КПК України апеляційному оскарженню не підлягають. Разом із тим до переліку ухвал слідчого судді, які під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, законодавець, крім ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні, про продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні, також відніс ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні, про продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні (п.п. 2-5 ч. 1 ст. 309 КПК України). І це не випадково!

У цій ситуації важливо звернути увагу на те, що згідно з правовою позицією ЄСПЛ, домашній арешт так само, як і тримання особи під вартою, є позбавленням свободи в розумінні п. «с» ч. 1 ст. 5 КЗПЛ (рішення ЄСПЛ у справі «Мансіні проти Італії» від 2 серпня 2001 р., «Бузаджі проти Республіка Молдова» від 5 липня 2016 р., «Кавказький проти Росії» від 28 листопада 2017 року). Тому у своїх численних рішеннях ЄСПЛ вказує на те, що він застосовує ті самі критерії для оцінки розумності позбавлення волі незалежно від місця застосування запобіжного заходу (або у слідчому ізоляторі, або під домашнім арештом) (рішення у справах «Бузаджі проти Республіка Молдова» від 5 липня 2016 р., «Корбан проти України» від 4 липня 2019 р. тощо).

З огляду на наведене, положення ч. 2 ст. 392 КПК України не відповідає положенням міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Йдеться про ч. 4 ст. 5 КЗПЛ, згідно з якою кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в процесі якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним. Наведене вище положення ст. 5 КЗПЛ за своїм змістом також збігається зі змістом ч. 4 ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. У п. 18 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 27 вересня 2006 р. № Res (2006) 13 державам-членам щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, умов, в яких воно має відбуватися, та про заходи забезпечення гарантій проти зловживань зазначено: «Будь-яка особа, що її утримують під вартою, як і будь-хто, щодо кого ухвалюється рішення стосовно продовження такого утримання або стосовно альтернативних заходів, повинна мати право оскаржити таке рішення та по ухваленні цього рішення має бути поінформованою про наявність такого права».

Враховуючи наведене вище, з метою забезпечення конвенційного права особи на перегляд правомірності обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність незалежним та неупередженим органом (а не тим самим слідчим, судом, який обрав, змінив чи продовжив строки запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту), яке гарантується положеннями ч. 4 ст. 5, ч. 1 ст. 6 КЗПЛ, та уникнення ухвалення ЄСПЛ негативних рішень у справах проти України у зв'язку з відсутністю ефективних засобів захисту цього права, необхідно внести зміни до КПК України, якими передбачити можливість оскарження ухвал суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, про зміну попередньо обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту та про продовження строків домашнього арешту, постановлених у стадії судового провадження.

Висновки. Проголосити про наявність прав неважко, важливіше забезпечити їх реальне здійснення. Детальний розбір ключових змістовних змін до КПК України, внесених Законом від 02.12.2020 р. № 1027-ІХ, свідчить, що їх очікує серйозне випробування часом та перевірка ЄСПЛ (якщо будуть такі заяви, а вони будуть). Законодавець створив правову колізію ч. 1 ст. 76 КПК України та п. 4 ч. 1 ст. 75 КПК України, ч. 2 ст. 422-1 КПК України з ч. 3 ст. 407, ч. 2 ст. 177, п. 1 ч. 1 ст. 178, п. 3 ч. 1 ст. 184, п. 1 ч. 1 ст. 194, п. 1, 4 ч. 2 ст. 196, ч. 1 ст. 422 КПК України і цим навряд чи полегшив життя вітчизняному правозастосувачу. А норма ч. 2 ст. 422-1 КПК України має підстави стати предметом конституційного контролю та бути визнаною неконституційною як суперечлива Конституції та неефективний засіб захисту права на свободу і особисту недоторканність. Залишення ж законодавцем поза увагою необхідності врегулювання окремого апеляційного оскарження в стадії судового провадження ухвал суду першої інстанції про обрання, зміну, продовження строків домашнього арешту свідчить, що він не намагався повною мірою уникнути ухвалення ЄСПЛ негативних рішень у справах проти України у зв'язку з відсутністю ефективних засобів правового захисту. Або ж для виправлення ситуації законодавцеві варто невідкладно, найближчим часом внести відповідні корективи в зазначені норми.

Таким чином, оцінку очікувань від змін до КПК України, внесених Законом № 1027-ІХ, як такого, що мав би наближувати правове регулювання до принципу верховенства права, можна висловити українською народною мудрістю: «З великої хмари малий дощ».

Список використаних джерел:

1. Висновок Головного науково експертного управління від 10.12.2019 та зауваження Головного юридичного управління від 28.10.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2315&skl=10
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення виконання рішення Конституційного Суду України стосовно оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою : Закон України від 2 грудня 2020 р. № 1027-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-20#n6>.
3. Калужна О.М., Нор В.Т. Колізії правового регулювання гарантій безсторонності й неупередженості органів суддівського врядування та їх практичне вирішення під час формування Верховного Суду. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2017. № 2 (16). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17nvtvns.pdf>
4. Нор В.Т., Шевчук М.І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Науковий журнал: Право і суспільство*. 2019. № 6. Ч. 2. С. 173–187. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/6_2019/part_2/30.pdf
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Глушченка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України від 13 червня 2019 р. № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text>
6. Шевчук М.І. Особливості обрання запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту та особистої поруки. *Науковий журнал: Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 185–197. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_3/31.pdf

